

Nuotraka © Luc Delalaye

Drąsiems rumunų studentams atminti

1989 m. gruodžio 21 d.

Europa 1989 metais

PO PAAUKSUOTAIS RĖMAIS

SUB RAMA POLEITĀ

Jie gyveno tamsoje.
Alsuojantys šešėliai.
Rankos giliai kišenėse, sušalę pirštai sugniaužti į kumščius.
Jie vengė svetimų akių. Žiūrėdamas baimei į veidą rizikavai, jog
tave nuneš grįžtanti jos banga. Tačiau į juos nuolat žiūrėjo nemato-
mos akys. Net ir tamsiausioje tamsoje.

Sekė.

Visada sekė.

Rumunijoje neapleisdavo jausmas, jog esi nuolat sekamas.

Tai buvo vadinama: vidinės audros našta.

Šis pasakojimas ne iš atminties.

Buvo vienas moksleivis, vaikinukas sostinėje Bukarešte. Jis viską
užrašė.

Paskui išsigando padaręs klaidą.

Jei jau prabilome apie klaidas – kai kas tiki, jog Drakula yra bai-
siausias rumunas. Kai sužinos tiesą, ar ji taip pat neduos ramybės
ir gąsdins?

Drakula pramanytas, nesusijęs su Rumunijos istorija. Tačiau
kartą vienoje pilyje gyveno tikras kraugerys ir pabaisa. Tūnojo savo

bokšte dvidešimt ketverius metus. Drakula rinkdavosi tik tam tikras aukas, o šis pabaisa buvo visiems vienodai piktas ir žiaurus.

Kiekvienam.

Atėmė iš jų valgi, elektra, tiesą ir laisvę.

Rumunijos piliečiai buvo kantrūs ir tvirti, bet juos terorizavo tironas.

Klausiame, kiek jų buvo?

Dvidešimt trys milijonai.

Vardai ir likimai daugiausia nežinomi. O tada...

Metalinė dėžutė. Padėta prie kapo. Viduje rankraštis.

Šitaip vienas berniukas papasakojo šią istoriją.

**Din biroul lui
Cristian Florescu**

CIORNA

Platintojo pastaba: Manoma, jog vardai šiame pasakojime galbūt pakeisti slapyvardžiais.

BUKAREŠTAS, RUMUNIJA
1989

1

UNU

Baimė pasirodė penktą valandą.
Spalis. Pilkas penktadienis.
Jei būčiau žinojęs? Būčiau pabėgęs. Bandęs pasislėpti.
Bet aš nežinojau.

Mokyklos koridoriaus prieblandoje pamačiau geriausią savo draugą Luką. Jis ėjo prie manęs pro nykų šūkį, rėkiantį nuo betono sienos:

Naujieji rumunai,

Tegyvuoja komunizmas – šviesi žmonijos ateitis!

Tą valandėlę man rūpėjo toli gražu ne komunizmas. Kai kas svarbesnio.

Pamokos baigiasi septintą vakaro. Jei pataikysiu laiku išeiti, prisigretinsiu prie jos – tykios mergaitės ant akių užkritusiais plaukais. Atrodys lyg netyčia.

Prie manęs atsidūrė aukšta liesa Luko figūra.

– Pranešu. Man žarna žarną ryja.

– Še.

Atkišau jam pakiuką saulėgražų.

– Ačiū. Ar girdėjai? Bibliotekininkė sako, tu darai blogą įtaką.

Aš nusijuokiau. Gal ir tiesa. Mokytojai vadina Luką „mielu“, bet sako, jog aš kandus. Iš tikrųjų aš linkęs trenkti pirmas, o Lukas – skirti peštukus. Jis buvo nekantrus, o man patiko žiūrėti iš šalies ir vertinti.

Mes stabtelėjome, nes Lukas užkalbino garsiai besijuokiančias mergaites. Aš nenustygau.

– Ei, Kristianai, – nusišypsojo viena mergaičių, – gražūs plaukai, ar kerpiesi virtuviniu peiliu?

– Aha, – tyliai atsakiau. – Užsirišęs akis.

Linktelėjęs Lukui nuėjau koridoriumi vienas.

– Mokiny Floresku!

Balsas buvo mokyklos direktoriaus. Jis stoviniavo koridoriuje šnekėdamasis su kolega. Draugas direktorius mindžikavo norėdamas atrodyti nerūpestingas.

Nerūpestingumo mokykloje nė kvapo. Draugas mokytojas vesdavo pamoką rėkte rėkdamas keturiasdešimčiai mokinių. Mes klausydavomės sustingę ir mirkčiodami silpnoje šviesoje. Nors ir pažymėti klasės žurnale kaip „esantys“, dažnai pabėgdavome nuo savęs.

Aš ir Lukas vilkėjome mėlynas uniformas su kaklaraiščiais. Mergaitės nešiojo mėlynas prijuostes ir ryšėjo baltus kaspinus. Prie uniformos buvo prisiūta mokyklos emblema. Tačiau rudenį ir žiemą uniformų nesimatydavo – po paltais, vilnoniais šalikais ir pirštinėmis, kuriais gindavomės nuo šalčio nešildomame betono pastate.

Šaltis ir tamsa. Gelia kaulus. Sunku užsirašinėti, kai nejauti pirštų. Sunku susikaupti, kai nuolat dingsta elektra.

Direktorius kostelėjo.

– Mokiny Floresku, – pakartojo. – Eik į raštinę. Tėvas paliko tau žinią.

Tėvas? Tėvas kojos nekeldavo į mokyklą. Ir šiaip retai jį matydavau. Jis dirbo baldų fabrike pamainomis po dvylika valandų šešias dienas per savaitę.

Man pasidarė bloga.

– Taip, drauge direktoriau.

Ir nuėjau į raštinę kaip lieptas.

Ar svetimšaliai gali suprasti? Rumunijoje visi darėme kaip pasakyta.

O sakoma buvo daug visokių dalykų.

Mums buvo sakoma, jog visi esame komunistiniai broliai ir seserys. Kreipimasis „drauge“ pabrėžė visuotinę lygybę, visuomeninių klasių nebuvimą. Geri komunistiniai broliai ir seserys paklūsta taisyklėms.

Aš apsimesdavau joms paklūstas. Slėpiau domėjimąsi poezija ir filosofija. Nuolatos apsimetinėdavau. Apsimesdavau pametęs šukas, bet man tik patiko pasišiaušę plaukai. Apsimesdavau nepastebįs mergaičių žvilgsnių. Ir dar – apsimėčiau, kad mokydamasis anglų kalbos tarnauju savo šaliai.

– Žodžiai yra ginklai. Aš galėsiu kovoti su amerikiečiais ir anglais, mūsų priešais, žodžiais, ne tik ginklais.

Taip sakiau.

Mums vykdavo karinio parengimo pamokos, kad galėtume ginti Tėvynę. Pratintis prie ginklų pradėjome nuo keturiolikos metų. Anksti ar vėlai, palyginti su kitomis šalimis? Prisimenu, brūkštelėjau tokį klausimą savo slaptame sąsiuvinyje.

Iš tikrųjų norėjau kalbėti angliškai ne tam, kad galėčiau kovoti su priešais. Be to, kur tie mūsų priešai? Dievaži, nežinau. Bet anglų kalbos klasėje buvo daug protingų ir tylių mergaičių. Mergaičių, kurių apsimesdavau nepastebįs. O jei kalbėsiu angliškai, galėsiu geriau suprasti dainas, kurių nelegaliai klausausi per „Amerikos balso“ laidas.

Nelegaliai, taip. Daug dalykų Rumunijoje buvo nelegalūs – taip pat mano mintys ir tas sąsiuvinis. Bet buvau įsitikinęs, kad viską galiu nuslėpti. Juk tamsa tiršta ir slegianti. Gerai viską slepia, tiesa?

Aš nuėjau tamsiu koridoriumi į raštinę.

Koks buvau kvailys.

Tik to dar nežinojau.

2

DOI

Iėjau į raštinę. Sena atšiauri sekretorė dirstelėjo į mane ir nuleido žvilgsnį. Jokio akių kontakto. Suvytusiu pirštu parodė į direktoriaus kabineto duris.

Skrandis mėšlungiškai susitraukė.

Belangė dėžutė. Aprūkusios lubos. Suplėkusių popierių kvapas. Virš direktoriaus paprasto griozdiško stalo kabėjo portretas paaukuotais rėmais. Tokie patys portretai puošė visą Rumuniją – klases, traukinių stotis, parduotuves, ligonines ir net knygų viršelius.

Jis.

Nikolajė Čaušesku.

Mūsų mylimas vadas. Mūsų didvyris. Rumunijos šlovingosios komunistų partijos įsikūnijimas ir vampyras milijonams kaklų. Nelegali metafora? Žinoma.

Naujasis portretas vaizdavo mūsų herojų žydinčiais skruostais ir vešliais garbanotais plaukais. Juodu su žmona, Motina Didvyre Elena, vadovavo Rumunijos valstybei dvidešimt ketverius metus. Aš nežiūrėjau į portretą, vaizduojantį mūsų vadą daug jaunesnį. Mano akis patraukė nepažįstamas žmogus, sėdintis po portretu.

Įpusėjęs ketvirtą dešimtį. Vientisa antakių linija. Praplikęs. Plaštakos teniso rakečių didumo, pečiai gerokai platesni už kėdės atkalnę.

– Uždaryk duris, – metė vyriškis.

Aš uždariau duris, bet nesisėdau. Niekas neliepė.

Nepažįstamasis sklaidė aplanką ant stalo. Nuotraukoje, prisegtoje prie viršutinio kampo, buvo berniukas susitaršiusiais tamsiais plaukais ir šviesiomis akimis. Tada ir nusirito širdis į kulnus.

Už metro sėdėjo ne šiaip stambus vyriškis vientisu antakiu ir delnais kaip kultuvės.

Ne.

Šis žmogus – budelis, juodasis raitelis ir šnipas. Jis – *Securitate*, saugumo, Rumunijos baisios slaptosios policijos agentas. Pasidėjęs ant stalo aplanką su nuotrauka.

Mano bylą.

„Girdėjau, kad penkiasdešimčiai rumunų tenka vienas saugumietis, – kartą įspėjo mane sesuo Čiči. – Rumunų dvidešimt trys milijonai. Paskaičiuok. Saugumiečių pilna visur.“

Mes juos vadinome „mėlynakiais“. Ir be pravardės lengvai atpažįstami. Rumunijoje, jeigu tavo šeimai pasisekė sukrapštyti pinigų automobiliui ir ji turėjo kantrybės laukti penkerius metus, kol ateis eilė nusipirkti, iš anksto žinojai, ką gausi. Automobiliai buvo vienintelės markės – „Dacia“. Vos kelių spalvų – balti, mėlyni arba žali. Tačiau slaptoji policija važinėjo juodomis dačijomis. Jaunas vyras mūsų daugiabutyje važinėjo juoda dačija. Žiūrėdavau į jį iš balkono. Iš tolo buvo įdomu.

Vyras priešais mane važinėjo juoda dačija. Neabejotinai. Bet man nebuvo įdomu.

Buvo baisu.

Agentas atsilošė sugirgždindamas metalinę kėdę po savimi. Akys tylomis grėžė mane trupindamos pasitikėjimo savimi sienas. Jis laukė, kol pragrėžtos skylės prisipildys baimės.

Staiga kilstelėjo. Kėdės kojos kaukštelėjo į grindis. Jis užsikvėmė ant stalo tvokstelėdamas išsivadėjusiu nikotinu, tebesilaikančiu ant jo paburkusio geltono liežuvio. Jo žodžiai vis persekioja mane.

– Tu esi Kristianas Floresku. Ir aš žinau, ką padarei.

3

TREI

Jis žino, ką padariau.

O ką aš padariau?

Iš teisybės, dauguma rumunų vienaip ar kitaip laužydavo taisykles. Jų buvo tiek daug, kaip nesulaužysi. Ir tiek daug pranešinėjančių, kad jas sulaužei.

Dainų tekstų poetas parašė neigiamas eiles apie gyvenimą Rumunijoje. Jis buvo uždarytas į beprotnamį.

Pas studentą rasta neregistruota rašomoji mašinėlė. Jis atsidūrė kalėjime.

Garsiai pasiskundęs galėjai būti suimtas kaip „politinis agitatorius“. Bet aš garsiai nesiskundžiau. Viską darydavau patyliukais. Slapčia. Tai ką gi šis agentas rado?

Gal mano savadarbę radijo anteną? Sukurtus anekdotus? O gal kelionių vadovą?

Aš pirkdavau angliškus tekstus iš kaimyno spekulianto, pravarde Jūrų Žvaigždė. Angliškos kontrabandos skaitymas turtino žodyną. Naujusias mano pirkinys buvo pluoštas lapų, išplėštų iš kelionių vadovo, išleisto Anglijoje.

Iš turistų dažnai būdavo atimami užsieniniai kelionių vadovai ir žemėlapiai. Juos skaitinėdamas supratau kodėl:

Pasibaisėtinos gyvenimo sąlygos Rumunijoje.

Nikolajė Čaušesku. Negailėstingas diktatorius. Apsėstas didybės manijos. Visi sekami.

Labiausiai engiami žmonės visame Rytų bloke.

O štai –

Rumunai protingi, gražūs ir svetingi, bet jiems draudžiama bendrauti su užsieniečiais. Įsivaizduokite beprotnamį, kur bepročiai valdo ligoninę, o ligoniai baudžiami už sveiką protą. Rumuniją verčiau aplenkti. Aplankykite Vengriją ar Bulgariją, kur sąlygos geresnės.

Pastaba apie sekimą – teisinga. Kiekvienas galėjo būti sekamas. Ji, Motina Elena Čaušesku, netgi nusprendė, kad gyventojų balkonai turi būti gerai matomi. Komunistų partija turėjo teisę visą laiką viską matyti. Viskas priklausė Partijai. O Partija priklausė Čaušesku porai.

– Jiems bepigū. Nereikia gyventi betono blokuose, – kartą pasišaipiau.

– Ššš. Niekada šito nesakyk garsiai, – sudraudė motina.

Daugiau nesakiau, bet parašiau sąsiuvinyje.

Sąsiuvinyje. Pala. Gal viskas dėl sąsiuvinio?

Agentas mostelėjo man sėsti. Atsisėdau.

– Ar žinai, kodėl esi čia? – paklausė jis.

– Ne, draugas leitenante.

– Draugas majore.

Nurijau seilę.

– Ne, draugas majore. Nežinau, kodėl esu čia.

– Tada leisk paaiškinti. Turi įspūdingą pašto ženklų kolekciją. Tu pardavei seną rumunišką ženklą. Užsieniečiui. Ir paėmei iš jo užmokestį užsienio valiuta. Dabar esi kaltas dėl nelegalios valiutinės operacijos ir būsi teisiamas.

Man pašiurpo sprandas. Smegenys ėmė tiksėti.

Senas ženklas.

JAV dolerio banknotas.

Tai buvo prieš du mėnesius. Ar seniai jie žino?

– Aš ženklą nepardaviau. Atidaviau. Aš net neradau...

Ir užsikirtau. Rumunijoje nevalia net ištarti žodžio „doleris“.

– Neradau... valiutos... Pamačiau tik po kelių dienų, atsivertęs albumą. Jis, matyt, įdėjo ten, kai nemačiau.

– Visų pirma – kaip tu susipažinai su amerikiečiu paaugliu? Bendrauti su užsieniečiais nelegalu. Apie bet kokį kontaktą su jais privaloma pranešti. Tu tai žinai.

– Taip, draugas majore. Tačiau mano motina valo dviejų JAV diplomatų butus. Tai nurodyta asmens byloje.

Tačiau ne viskas buvo nurodyta. Bent aš taip maniau. Susipažinau su Amerikos diplomato sūnumi laukdamas motinos. Mes susidraugavome. Keitėmės pašto ženklais. Šnekėdavomės. Žvilgtelėjau į jo sąsiuvinį – nutariau irgi rašyti.

– Tavo motina valo Amerikos diplomatų butus. Kaip ji gavo šį darbą?

– Turbūt... per pažįstamą? – Tiesą sakant, neprisiminiau. – Susipažinau su tuo amerikiečiu laukdamas motinos. Aš dažnai lydžiu ją namo. Mama prastai mato tamsoje. Ir bijo.

– Nori pasakyti, kad atlikai nelegalią valiutinę operaciją su amerikiečiu paaugliu, nes tavo motina bijo tamsos? Tavo motinos negalia neturi nieko bendra su tavo nusikaltimu. Tačiau bausmė palies *visą* šeimą.

Bausmė? Visai šeimai?

Bet aš neėmiau to dolerio. Jis... tiesiog atsirado.

Ir kaip jis išvis sužinojo?

Galvoje suskambėjo maldaujami mamos ir sesers priedainiai.

Niekam nieko nekalbėk.

Prisimink, Kristianai, kad niekada nežinai, kas klausosi.

Prašau, nedaryk taip, kad mūsų šeima trauktų dėmesį.

Aš žiūrėjau į agentą priešais. Delnai suprakaitavo, gerklėje plazdėjo drugelis. Rumunijoje saugumas turėjo didesnę galią už kariuomenę. Šis žmogus galėtų mus pražudyti. Galėtų užtraukti šeimai dar akylesnę sekimą. Jis galėtų sužlugdyti mano galimybę studijuoti universitete. Galėtų padaryti, kad tėvai netektų darbo. Arba dar blogiau.

Agentas pasilenkė į priekį, padėjo ant stalo raketės didumo plaštakas.

– Matau, suvoki, kokia sunki padėtis. Girdėjau, esi stiprus mokinys, talentingas, pastabumu išsiskiriantis iš bendraamžių. Šiandien aš draugiškai nusiteikęs.

Jis paleidžia mane tik įspėjęs. Lengviau atsidusau.

– *Mulțumesc. Aš...*

– Jau dėkoji? Dar neišgirdai pasiūlymo. Jis paprastas ir, kaip jau sakiau, labai draugiškas. Tu ir toliau vaikščiosi pasitikti motinos, lydėsi ją namo. Ir toliau susitikinėsi su Amerikos diplomato sūnumi. Ir man smulkiai pranešinėsi apie diplomato namus ir šeimą.

Tai nebuvo pasiūlymas. Buvo įsakymas, toks, kuris prieštarauja bet kokiam padorumui. Aš būčiau šnipas, *turnător*, slapčia pranešinėjantis apie kitų žmonių privatų gyvenimą.

Niekada negalėčiau prasitarti šeimai. Nuolatos apgaudinėčiau. Turiu atsisakyti. Bet jei atsisakysiu, kentės šeima. Neabejojau. Ir tada, ilgokai tylėjęs, agentas padarė lemiamą ėjimą.

– Sakyk, o kaip tavo *bunu*?

Șabmat. Šachas ir matas. Nuo šio vieno žodžio man pasidarė silpna.

Jis žinojo apie mano senelį. *Bunu* buvo šviesa, kupinas išminties ir filosofijos. *Bunu* žinojo, kad aš domiuosi poezija ir literatūra. Jis tai skatino. Patyliukais.

– Jie atima iš mūsų galią įtikindami, jog neturime jokios galios, – sakė jis. – Tačiau žodžiai ir kūryba – turi galią, Kristianai. Ieškok savyje tos galios.

Pašto ženklų kolekcija buvo senelio lobis. Slaptas daugelio metų mudviejų užsiėmimas.

Turėjome ir kitų paslapčių. Kaip kad senelio leukemija. Užklupusi jį taip staigiai.

– Niekam nesakyk, – maldavo mūsų amžinai nervinga motina.

Ir nebuvo reikalo. Visi matė, kaip energingas, sveikas žmogus ėmė ir papilko, susitraukė. Kėlė keptuvę, ir lūžo riešas.

Rankos Kaip Raketės kostelėjo.

– Mano pasiūlymas labai dosnus. Mes bendradarbiausime. Tu man suteiki informaciją, aš duodu tau vaistų seneliui. Kad nebesikankintų.

Šitaip ir prasidėjo.

Aš buvau Kristianas Floresku. Kodinis vardas „OSKARAS“.

Septyniolikmetis šnipas.

Informatorius.